

Vienankarjalainen runonkerääjä.

[I. Marttisen elämänvaiheita ja sivistyshistoriallinen kuvaus Vienan Karjalasta vuosisadan jälkipuoliskolta.

Kirjoittanut A. R. Niemi.

Olemme jo ennen lehtemme palstoilla¹⁾ lukijoillemme lyhyesti esitelleet vienankarjalaisen runonkerääjän Iivana Marttisen. Se työ, minkä Marttinen on heimonsa vanhojen muistojen pelastamiseksi tehnyt, on kuitenkin sen arvoinen, että se ansaitsee laajemmaltakin selostaa. Olosuhteet ja saavutukset koetan seuraavassa esittää etupäässä Marttisen viisikolmatta vuotta sitten tekemien elämäkerrallisten ja muiden tietojen mukaan.

Marttinen on syntynyt ja lapsuutensa viettänyt Vienan läänin Kivijärven kylässä. Kuten tunnettua, on kylä lähellä Suomen rajaa, Kiannan vesistön äärimmäisestä sopukasta vedenjakajan yli mentäessä Vuokkiniemeen. Kylä ei vuosisadan vaihteessa ollut suuren suuri eikä pienen pieni; jos läheiset Iivesvaara, Paahkomienvaara ja Törsimö otettiin lukuun, oli siinä 42 savua, joista noin kolmas osa oli omillaan toimeentulevia. Kylässä oli vuoteen 1875 vanha laho rukoushuone, jonka sijalle n. vv. 1876-78 rakennettiin uusi. Koulua kylässä ei ollut, mutta lukutaitoisia oli siinä suhteellisesti enemmän kuin muualla Karjalassa. Useimmat tyttökkin osasivat lukea ja vähin kirjoittaa. Noin neljäs osa taloista oli sellaisia, joista ei käyty Suomessa kaupalla, vaan koetettiin tulla toimeen muulla elinkeinolla.

Perimätietojen mukaan polveutuu Marttisten suku suomalaisesta Martti-nimisestä miehestä, joka oli asettunut asumaan Livojoelle n. 15 kilometrin päähän nykyisestä Kivijärvestä. Uudisasunnon peruskiviä näkyi vuosisadan vaihteessa paikalla ja nurmettuneet ja vesotuneet pelot kuuluivat ammoisista ajoista Kivijärven Marttisille.²⁾

Vuokkiniemen kirkonkylä.

Mutta palaamme Marttiseen. Iivanan isä, Ontro oli kotoisin Malahvien talosta. Oli kaiken ikänsä »raataja rahanalainen.» Suuri perhe ja toimeentolo niukka. »Tulotiet» — niin kertoo I. — olivat niukat ja köyhyys alituisen kintereillä. Metsästys, kalastus ja kasenviljely olivat silloin melkein ainoat elinkeinot. Harvoin halla halmetta säästi, metsän emäntä oli usein oikullinen, ja niinpä perhe pettua söi.» Vanhaan tapaan hankki Ontro elatuksensa huuhdan raadannalla, mutta tuolla kaukana pohjoisessa riippui sato kokonaan vuodesta. Toteutui sananlasku: »Talonpoika on vuoden

poika.» Toisena vuonna soi taivas lämpimän kesän, toisena kylmän ja sitä myöten liikkui halla, joka yhtenä yönä voi tuhota koko vuoden vaivannäöt. Pettua ja vehkaa, siinä ruokajärjestys. Mutta sitkeä ja uupumaton oli mies; kokeaan ikään asti hän suoritti tavalliset tehtävät: vielä yhdeksääkymmentä lähennellessä veti hän nuottansa ja kiersi penikulmaisen »puutikkansa» (ansakierroksensa). Kun

perheessä raskaimpana aikana oli kahdeksan lasta, voi arvata, että sai siinä jalka nousta kerran jos toisenkin.

Ontro Marttinen meni n. v. 1850 naimisiin samasta kylästä kotoisin olevan 16-vuotiaan Mauran, kivijärveläisen Outokkaisen Olohan ja Törsimöltä tuodun Jelin tyttären kanssa. Jeli oli ollut toimekas ihminen, kuollessaan oli antanut miehelleen 400 ruplaa, joita oli monta kymmentä vuotta säilyttänyt ullakkoaitan katossa tuohien välissä ja joiden olemassaolosta ei kukaan ollut tiennyt mitään. Jeli oli melkoisen taitava tietäjä ja kuoli Kivijärvellä n. v. 1870. Lapsia oli perheessä kaksi tytärtä, nuorempi Maura syntynyt

¹⁾ Toukemies 1925 n:o 5.

²⁾ Kivijärven kylän asutusseikoista saakoon tässä sijansa eräät Marttisen toisessa yhteydessä antamat tiedot. Hän arvelee että Kivijärvellä muinoin on ollut kaksi sukua: Marttisten ja Lesosten. Vuosisadan vaihteessa oli Lesosia n. 80 % kaikista kylän sukunimistä. Myöhemmin lienevät kylään muuttaneet Remsuset ja Perttusset, joita kylässä asui vain muutama perhe. Useiden sukujen kerrottiin polveutuvan suomalaisista kantaisista. Suomalaisperäisiä nimiä ovat esim. Vuokkiniemen Mäkelät (Mäkeläjeffit), Vuonnisen Kielöväiset (Kielöväijeffit) y. m. Osa sukunimistä palautuu talonimiin, hauk-

kumanimiin ja luonnollisesti virallisiin, venäläisten antamiin. Kivijärven sukuina Marttinen mainitsee Malahvien suvun, joka johtuu Iivana Marttisen isoisan Malahvien nimestä, Outokkaisen, Juakkosen Puavilaisen, Tanilaisen, Levasen, Vatsun, Pirttiniemen ja Napahuksen (Na, pahu!) suvut. Jokaväiväisessä puheessa käytetään vaan risti- ja isännimeä, tarkemmin määriteltäessä sukunimeä (ei virallista). Vaimoja hyvin harvoin puhutellaan ristinimeltä, vaan sanotaan miehen nimellä, esim. Petrin naini j. n. e. Vanhalla iällä poikien naimisiin jouduttua, vaihtuu naini »akaksi».

n. v. 1835. Maura oli vanhojen runojen osaaja ja rakasti niitä. Itse sanoi tietonsa saaneensa ämmältään Outi Jyrintytär Remsuselta, mutta itse asiassa palautuivat ne monien muiden lähteisiin. Ukko Outokkainen, synt. n. v. 1760 Niskajärvellä, osasi m. m. joukon taikoja y. m.

Aluksi eli nuoripari Malahviessa »yhtenä talona», mutta lopulta tapahtui »suuri ero»; sovinnossa, mikä ei suinkaan ollut tavallista, erosivat veljekset, jakoivat kantatilan maat ja mannut. Vanhalta paikalta vähän matkan päähän rakensi Ontro uuden kodin. »Isälläni ja äidilläni oli tämä aika», näin kertoo poika, »kaikista ahtain, sillä suojaa lapsijoukolle täytyi tavalla tai toisella saada. Isäni teki työtä yöt päivät, ja äitini möi varakkaasta kodistaan tulleita parempia vaate-kappaleita, saadakseen naapureilta hevosta hirrenvetoon ja muihin tarpeisiin. Kyynelsilmin vieläkin vanhempana muisteltiin sitä päivää, jolloin perhe muutti uuteen pirttiin. Se oli ilopäivä. Asunto ei suinkaan ollut läheskään hyvä, mutta olihan sekin parempi kuin ilman; olihan oma pirtti, jossa perhe sai suojaa edes. Tämä tapahtui v. 1869.»

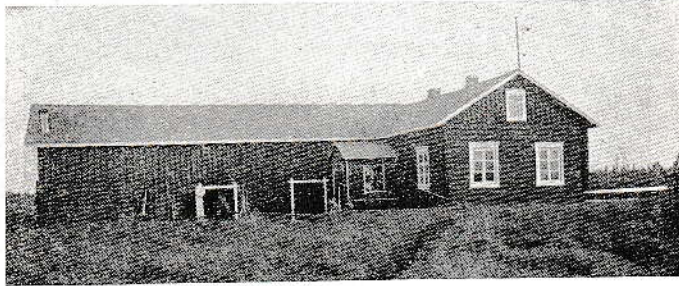
Samaan aikaan syntyi I., lapsisarjan kolmas-toista. Ei ihmettä, jos köyhyys ei ottanut paetakseen. Pitkiin vuosiin eivät vanhemmat saaneet edes maistaa selvää leipää; vähät jauhot säästettiin petun sekoitukseksi. Viimein perheenisä alkoi, vaikkei ollutkaan kauppiamieheksi syntynyt, käydä talvisin kauppamatkoilla Suomessa. Kuinka hartaasti odottikaan lapsijoukko isää kotiin tulevaksi, tulijaisiksi kun tiesivät saavansa jonkun makeisen, »Kyläkirjaston kuvalehden» tai »Tapijon» numeron.

Kuonnollista oli, että lapsiltakin vaadittiin heidän kykynsä ja voimiensa mukaista työtä. Pari esimerkkiä valaisee tuon työn laatua. Pienen Iivanankin piti talvella seista havuja hakkaamassa, mutta kun käsiä alkoi palella pakeni hän työn äärestä pirttiin lämpimälle kiukaalle. Kas, sielläpä oli nyt hauskaa piirrellä hiilellä kuvioita vasta kiskottuihin valkeisiin päreihin tai liidulla kirjoitella noen mustaamiin seinähirsiin. Kerran lähtivät vanhemmat veljet ohranleikkuuseen ja sovittiin, että pikku veikko kävisi poimimassa marjoja, että työstä palaavat saisivat palattuaan tehdä »marjamestua» nälkensä sammuttamiseksi. Mutta pikkuveljeltä marjaanmeno unohtui; kotiuduttuansa veljet ja siskot löysivät pojan kiukaan selällä nukkumassa hiilellä kirjoitettuja päreitä ympärillään! Kerran taas

oltiin lehdenleikkuussa koko perhe. Eväinä oli ainoastaan ankarasti petulla sekoitettua rieskaa, joka oli kuivunut kovaksi kuin kivi. Sitäkin oli annettu itsellekin vain määrätty palanen. Kurjaa palastaan pureskelivat veljekset Kirilä ja Iivana itkien ja päättivät viimein vihan vimmassa heittää metsään koko syötävät ja ennemmin vaikka kuolla nälkään! I. viskasikin palasen metsään ja lupasi pyhästi hankkivansa vielä joskus maailmassa selvää leipää, mutta Kirilä-veli söi sekä omansa että vielä Iivanankin palasen!

Lukutielle opastui miehemme seuraavalla tavalla. Naapurin, Juakkosen Olekseini, pojat olivat käyneet vähän koulua Vuokkiniemessä ja osasivat lukea venäläistä kirjaa. Olekseni, osaamatta itse lukea, alkoi poikiensa avulla kylän poikia sunnuntaisin opettaa antamalla muutamia kirjaimia läksyksi seuraavaksi sunnuntaiksi ja luvaten »puaskoja» palkinnoksi, jos kirjaimet muistetaan. Loistava ei opinahjo ollut, sanoo M., mutta lukutaidon alkeet se hänelle ja muutamille muillekin

antoi, ja kiitoksen ansaitsee tuo harvinainen lukutaidon ja valistuksen ystävä. Mutta Olekseni koulussa opetettiin venäläistä kirjaa, jonka sisällystä lapset eivät ymmärtäneet. Iivanan mieli teki oppia suomea, mutta kirjaa ei ollut. Mutta hätä keinon keksii. Suomalaisen oppikirjan tehtävän

I. Marttisen uusi kotitalo Vienassa.

saivat suorittaa isän Suomesta tuomat »Tapiot». Opinhaluinen poika sai tietoonsa yhden kirjaimen yhdeltä, toisen toiselta ja oppi vähitellen tavailemaan. Ensimmäinen lause, joka ponnistelujen ja monien sovittelemisien jälkeen selvisi, oli muutaman uutisen otsake: »Viipurin linna.»

Pojan saavutuksesta olivat vanhemmat jonkun veran hyvillään, mutta silti näkivät mieluummin, että tämä oli »havun järityksessä» kuin lukuhommissa.

Näin kului kymmenisen vuotta kotipellon pientareilla. Yhdentoista vanhana tuli I. kohtalokkaaseen käännekohtaan, hänelle ilmoitettiin, että pääsee isän kanssa Suomeen. »En tietänyt» sanoo hän myöhemmin, »pitikö iloita vain murehtia tästä uudesta elämäntähteestä, mutta kun isäni selitti, että siellä ei tarvitse syödä ensinkään petäjarieskaa, niin ilostuin ikihyväksi.» Eräänä pakkasaamuna lähdettiin; äiti saatteli hevosella ensimmäiseen rajantakaiseen taloon, josta isä ja poika hiihtäen lähtivät edelleen Sotkamon ja Iisalmen kautta Pielavedelle . . . Matkalla sattui monta iloa, monta ikävää; muuan tapaus on painunut erittäin mieleen. Kolmantena talvena oli I. sattumalta eronnut

isästä ja yöpynyt erääseen kylään, jossa lähellä oli kauppias Pietari Lyytikäisen suuri talo ja kauppaliike.

Kauppias oli kuullut poikaa kiitettävän ja lähetti voutinsa hakemaan tätä luokseen tarjotakseen hänelle kauppa-apulaisen toimen. Vähää ennen maatapanoa ajaa karautti vouti komealla hevosella pojan kortteeritalon pihaan, mutta pieni laukunkantaja, luullen miehen lähetetyksi hänen laukkuansa ryöstämään, pelästyi niin suuresti, että juoksi piiloon eikä häntä millään keinoin saatu voutin mukaan lähtemään.

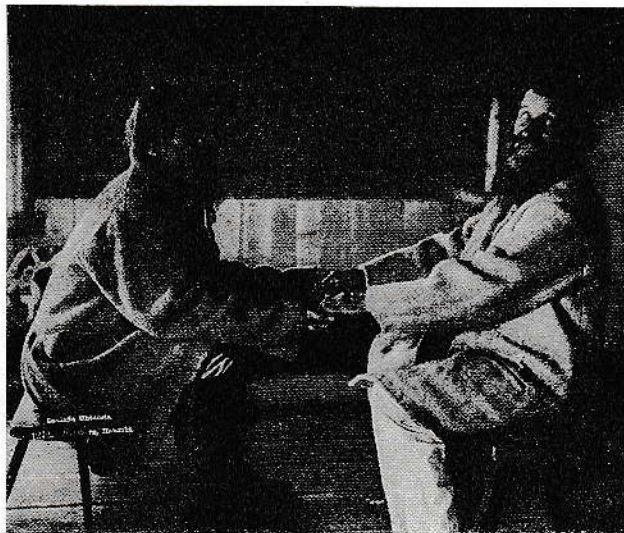
Kolmena vuonna kävi I: kaupalla, mutta ansiot olivat hyvin pienet. Isä lopetti Suomessa-käynnin ja »kotimiehiksi» olisi kai poikakin saanut jäädä, jollei eräs odottamaton seikka olisi ohjannut hänen elämänsä uusille urille. Uhtualainen kauppias Tihanoff sattui matkustamaan Suomeen ja tarvitsi liikeeseensä kauppa-apulaista. Hän ehdotti miehemme vanhemmille, että ottaisi pojan mukaansa jotta, jos hänessä havaittaisiin taipumusta alalle, kasvatettaisiin hänestä kauppa-apulaisen.

Koti, köyhäkin, mikä aarre oletkaan! Sen vasta huomaa se, joka joutuu lähtemään kylmään maailmaan. Onhan koti kuin saari merellä selällisellä, joka suomalaisen mielestä suoja sinnes, kuni siintää silmään; oma vanhempi taasen on armas sinnes, kunnes elävän kuuluu. Syväälle painui nuoren lähtijän mieleen ero omaisista. Vasta Hyryn rannassa, johon asti äiti oli tullut saattamaan, ero todellisuudessa alkoi. Myöhemmin kiteytyivät pojan herkässä mielessä liikehtineet tunteet oikein runoksi. Se on vuodelta 1887 ja kuuluu alkuosaltaan näin:

Rannalla nyt joukko hääri,
lähtöön aikoo jokainen,
kapineitaan kukin käärii
odottavaan purtehen.

Airot vankat valmihina
matkuetta viemään pois,
Joku huutaa käskevänä:
»Lähteä jo eikö vois?»

Kyynneitä, huokausta
vuorotellen vaihtelee,
omaiset ja ystävät kun
hyvästi nyt jättelee.

Vienankarjalaiset runolaulajat, Jamani-veljekset.

Pursi on jo paikallansa,
kuluu vielä tuokio,
vene kulkoin verkallensa
niemen taakse katoo jo.

Samoja tunteita on pieni matkamies samoihin aikoihin ilmituonut »Aamulehdessä» julkaistuissa »Kuvissaan pienen laukkuajan elämästä.»

Isäntä oli perustanut maakaupan Ruovedelle ja oli tuolloin vielä naimaton mies. Kokonaista yhdeksän vuotta kului nuorukaisellamme tässä palvelupaikassa. Suomen olot olivat aluksi oudot, mutta ajan oloon niihin perehtyi. Tuonnempana isäntä toi vienankarjalaisen nuorikon taloonsa, liike lisääntyi, omaisuus karttui, mutta säälimätön tuoni ei katsonut siihen: se vei molemmat ennenaikaiseen hautaan. Nuori pariskunta sortui keuhkotautiin. Paljon ehti apulainen kuitenkin oppia isäntävältään, vaikkeivät he olleetkaan koulusivistystä saaneet. Heidän hyveitään oli m. m. ehdoton raittius, jonka apulainenkin omaksui yhdeksi elämänohjeekseen.

Kuinka puutteellista miehemme lukutaito Suomeen muuton ensi aikoina todellisuudessa oli, osoittaa se, että hänellä ei ollut tietoa siitä, että kirjoista lukemalla voi saada tietää todellisen asian. Sen hän oppi vasta muutamalta karjalaiselta, joka sattui talossa käymään ja luki ääneen toisten kuultavaksi Päivärinnan »Elämän havainnoita» ja »Tintta Jaakkoa.» Poika oppi tästä sen, miten kirjoja on luettava ja alkoi itsekin kirjoitella tamperelaisiin lehtiin, Aamulehteen, Maamme-lehteen ja Tampereen Uutisiin Ruoveden kirjeitä; julkaisipa omalla kustannuksellaan pienen kokoelman »Karjalaisia kansanlauluja»; yrittäpä hän itsekin runoilla. Niitä pääsi julkisuuteen Hämetär-, Kylväjä- ja Kipinä-lehdissä.

Hauskan sisäkuvan, interiörin, antaa hänen kertomuksensa hänen silloisista palkkasuhteistaan. Alussa hän oli aivan ilman mitään määräpalkkaa; apulainen sai talosta vaatteen, rahaa pikkutarpeisiin ja joskus vähän rahaa kotiin lähetettäväksi. Mutta vähitellen kasvoi pojassa halu tiedustella, kuinka suuri palkka todella oli, jolloin isäntäväki hieman tyytymättöminä teki tilin, joka osoitti apulaisen olevan taloon velkaa 20 markkaa. Tällöin määrättiin kiinteä palkka: 324 mk. vuodelta, paitsi vapaata ylöpitoa. Palkkaa

luvattiin korottaa vuosittain, ja niin sitä sitten lisättiin 50—100 markalla vuodessa. Vanhempainkin taloudellinen tila alkoi aikaa myöten parantua; vanhempi veli lähetti vähin rahaa ja kun nuorempikin koetti auttaa, niin pakeni pettu lopullisesti vanhuksien pöydältä.

Liikkeen omistajan sairastuminen keuhkotautiin pani apulaisen ajattelemaan omaa tulevaisuuttaan. Noihin aikoihin tarjottiin hänelle kauppa-apulaisen tointa erään karjalaisen liikkeessä Pietarissa, mutta Pietariin menosta ei tullut mitään. Sen sijaan alkoi M. isäntänsä kehoituksesta, hänen varoillaan ja aluksi hänen nimisäänkin kauppaliikkeen Visuveden kylässä Ruoveden pitäjää. Liike avattiin marraskuun 13 p. v. 1893. Se oli, kuten sanottu, aluksi isännän, mutta kun hänen tautinsa yhä paheni, luovutti hän ennen pitkää velkakirjaa vastaan sen kokonaan apulaiselleen. Liikkeen menestymisen edellytykset olivat pienet, mutta panemalla suun säkkiä myöten, kului tässä paikassa mitenkuten pari vuotta, jonka jälkeen M. siirtyi Koittolanimiseen taloon samassa kylässä, jossa piti liikettä useita vuosia, kunnes v. 1898 sen möi ja siirtyi kotiseudulle Vienan-Karjalaan.

Jo aikaisemmin oli M. käynyt silloin tällöin kotonaan. Oudolta tuntui taas kotiseutu tapoineen, kielineen. Tämä kehotti ottamaan talteen kotiseudun henkistä pääomaa, jota Suom. Kirj. Seura noihin aikoihin innolla keräsi. Ennen pitkää tuli Marttisesta eräs seuran innokkaimmista kokoojista. Tavantakaa hän lähetti seuralle kokoelmia, jotka sisälsivät milloin kertovia runoja, loitsuja, taikoja, sananlaskuja tai kansatieteellisiä tietoja. Kymmenen vuoden kululla kasvoi keräysten lukumäärä neljänkymmenen seudulle. Kynänkättäjä ei olisi voinut harrastustansa parempaan kohdistaa kuin oman heimonsa henkisen perinnön talteenottamiseen. Työstä lausuu kerääjä itse: »Runojen keräykseen olen aina tuntenut erikoista halua. Onhan se ala, jossa mekin, joilta puuttuu koulutietoja, voimme korottemme kekoon tuoda.»

Myös Visuvedellä kirjoitteli Marttinen yhtä ja toista ja otti osaa edistyspyrintöihin. Hän esiintyi esitelmänpitäjänä iltamissa ja erään ystävänsä kanssa hän pani alulle »Ruoveden nuorisoseuran» ja toimitti seuran käsinkirjoitettua sanomalehteä, jonka nimi oli: »Nuorison ääni.»

Elettiin suomalaisuuden virkeätä nousukautta. Mieli oli täynnä kevään tuulahduksien tuottamaa intoa. Tarjoitus oli viipyä ainakin se kesä kotona ja panna kotitalo uuteen suomalaismalliseen kuntoon. Vanhat huoneet purettiin ja talo rakennettiin uudestaan, kuten Toukomiehessä v. 1925 julkaistu v. 1901 ottamani valokuva osoittaa.

Suomeen Marttinen palasi elokuun puolivälissä ja alotti kauppaliikkeen Tampereella. Mutta tuskin hän

oli alkuun päässyt, kun sai ilmoituksen, että hän oli valittu kotikuntansa viljavaraston hoitajaksi. Ei autanut muu kuin lopettaa liike ja palata kotiin. Viljamakasiini oli Vuokkiniemen kirkonkylässä ja hoitajan oli siis siellä asuttava. Kuitenkin hän aina tilaisuuden sattuessa käväisi kotonaan, keskimäärin joka toinen viikko, kesällä useamminkin, talvella taas sattui harvemmin lomapäivä. Matka tapahtui u. ein jalkasin.

Kansatieteellisiin keräyksiin tarjoutui tänä vuonna tavallista enemmän tilaisuutta. Ei tarvinnut kuin kuunnella puheliään kortteerinemännän puheita, ja paperille tuli sananlaskuja, outoja sanoja y. m. Vuosi, jonka M. sekavin tuntein oli vastaanottanut, peläten vajauksia y. m., osottautui lopulta levon ja rauhan vuodeksi. Omat taloudelliset asiat tosin eivät olleet kehuttavat, mutta uskoa ja luottamusta oli. Makasiinin hoidosta annettiin virkavuoden päätyttyä erikoiset kiitokset ja niin se velvollisuus oli täytetty. Eikä ollut nyt erityistä kiirettä Suomeenkaan, kun omaa liikettä ei ollut.

Tänä kesänä tapahtui myös elämän kumppanin valinta. Hän toi kotiinsa vaimon, oman kylän tyttären Olona Lesosen, joka veljensä Pietarin huolenpidon kautta oli joutunut Sortavalan seminaariin alkukoulun opettajattareksi valmistuakseen. Nuori pari asettui Länsi-Suomeen Ypäjälle, jossa alkoi harjoittaa kauppaliikettä. Ypäjälläkin Marttinen liiketoimiensa ohella kirjoitteli sanomalehtiin ja muihin julkaisuihin. V. 1903 hän mukaili painokuntoon pari vanhaa kuningassatua, jotka eri vihkosina painettiin.

Seitsemisen vuotta oltuaan maakauppiaana Ypäjällä M. muutti lopulla vuotta 1909 Kajaaniin; vaimo siirtyi Kivijärvelle hoitamaan miehen iäkkäiden vanhempain taloutta. Mutta olo Kajaanissa ei muodostunut tyydyttäväksi, Marttinen luopui kolmen vuoden kuluttua toimestaan siellä ja siirtyi alussa vuotta 1913 Sortavalan ja Joensuun seudulle Salama-yhtiön matka-asiamieheksi. Tämä uudelle alalle siirtyminen osottautui sopivaksi, ja tällä alalla toimii Marttinen yhäkin, syksystä 1918 Perä-Pohjolan piirin piiritarkastajan toimessa, asuinpaikkana Oulu. Vaihtelevien vuosien jälkeen näyttää siis pysyväinen elämänperusta löytyneen.

Kajaanissa kävi Vienanpuolisen kansantietouden keruu mahdollisemmaksi kuin Länsi-Suomessa. Mitä sananlaskuja, puheenparsia y. m. kauppatoimessa ollessa sattui korviin, pani M. perästäpäin muistiin ja kotona käydessä hän kirjoitti äitinsä ja sisariensa taikoja ja runoja paperille.

Oli odotettavissa, että M. ei jättäisi koettamatta kotoa kotiseutunsa väestöä. Nuorempana hän oli sitä yrittänyt niin kauan kuin olosuhteet tekivät sen jonkun verran mahdolliseksi. V. 1901 hän yhdessä ystävänsä, varhain manalle menneen opettaja Pietari Lesosen ja tämän sisaren kanssa pani kotiseudullaan toi-

meen iltamia, joissa ohjelma oli suomalainen. Näyteltiin m. m. »Kihlaus», jossa miehemmekin oli osaa suorittamassa. Nämät alallaan ensi yritykset Vienan-Karjalassa herättivät sekä oudostelua että innostusta. Petri Lesonen piti m. m. raittiusesitelmää, jotka herättivät eukoissa tämääntäpäisiä mietteitä: »Vain, vellji, on se viina sulamua» (myrkkyä)! Aikaa ja oloja kuvaavaa on myös seuraava tapaus. Kun Lesonen ja Marttinen allekirjoittaneen pyynnöstä keräsivät runolaulajista elämäkerrallisia tietoja (n. v. 1908), muuan kiisjärveläinen naishenkilö — tunnettu viinanmyyjä niihin aikoihin — saatuaan kuulla, että »ekliset humalamiehet oltih Petrin tiijossa», tuli Outokkaisen Puavilaan ja Petrille »jalkah kumarti» lausuen: »Prosti veikkonj, en ni konsa enämpi viinua myö!»

Mutta eivät kestäneet »aina Antin tuulet». Saman Pietari Lesosen, joka noin 1906—08 oli hakenut ja saanut opettajan paikan Uhtuan koulussa, jouduttuaan venäläisten epäluulon alaiseksi, ollen jo melkein tie »Siperih» valmiina, oli parin vuoden kuluttua pakko muuttaa pois. Marttinen, joka niihin aikoihin oli Kivijärvellä, joutui näkemään, kuinka Pietari kyyneleet silmissä löi lautoja syntymäkotinsa akkunoihin peitteeksi! Yö alinomainen alkoi laskeutua poloisille pohjanmaille! Pian kaikki alullepantu kansallinen valistustyö Vienassa osottautui mahdottomaksi. Vienan Karjalaisten Liiton työ oli alkanut, mutta samalla jo sen vainoaminenkin.

Marttisen kirjallisesta tuotannosta mainittakoon Suomen Kuvalehdessä v. 1919 julkaistu »Karjalaisten laulu.» Se on Marttisen ja toisen vienankarjalaisen vakuutusmiehen Matti Väisäsen yhteistyötä ja syntyi miesten kyykötäessä reslassa pitkällä lumisilla metsätaipaleilla Kolarin ja Kittilän välillä. Laulu oli aiottu Kuopion kursseilla oleville Karjalan pojille ja tunnettu säveltäjämme Oskar Merikanto-vainaja on sen säveltänyt.

Maailmansodan jälkeiset vuodet aiheuttivat suuria koetuksia Marttisen perheelle, joka tammikuuhun 1922 osittain asui Kivijärvellä. Sinne oli lopulta pakko jättää vieraan käsiin koti ja omaisuus. Isä Ontro kuoli maaliskuussa 1918, n. 102 vuoden ikäisenä; miestään hiukan nuorempi äiti muutti manan majoille v. 1923. Isä oli henkisiltä avuiltaan keskinkertainen, mutta utteruuden ja vähääntytyväisyyden perikuva; äiti oli lujatahtoinen, vanhoillinen kiireestä kantapäähän, ja vanhojen perimätietojen ankara säilyttäjä.

Voi todeta, että jonkun tutkimusalan ensimmäisillä tienraivaajilla on usein kauas kantavia mietteitä, jotka kenties eivät tule koskaan toteutetuiksi, kenties toteutuvat pitkien aikojen päästä. Niinpä *Elias Lönnrot*, kalevalalaisten runojemme suuri kerääjä ja Kale-

valan kokoonpanija, lausui työ kautensa alkupuolella, että heimolaistemme omasta keskuudesta olisi kasvatettava varsinaiset työmiehet niiden oman kansantietouden ja kielellisten aineiden kokoamiseksi. »Varmasti tämä tutkimus» — lausuu Lönnrot matkamuis-telmissaan v:lta 1833 — »suuressa määrin edistyisi, jos kustakin heimosta otettaisiin pari tai kolme nuorukaista, joille jossakin meidän oppikoulussa valmistettaisiin tieteellinen kasvat. (Matkustajalla, joka ryhtyy näihin tutkimuksiin, on liian avara ala, voidakseen menetellä tarkasti). Nämä nuorukaiset saattaisivat sitten ilmaista, mitä heiltä kysymyksessä olevista asioista tahdottaisiin tietää.» Ei käy kieltäminen, etteikö tässä lausuttu ajatus toteutettuna olisi ollut mitä suurimmassa määrässä hyödyksi suomalaiselle tieteelle. Mutta — sen pahempi — sitä ei rajantakaisiin karjalaisiin nähden ole näihin asti voitu toteuttaa. Lönnrotin sanat ovat erikoisesti muistuneet mieleemme kun tässä esittelemämme henkilö on puheena, sillä hänen kotikyläänsä pidettiin ennen hänen esiintymistään runoista y. m. kansantietoudesta köyhänä paikkana, jossa ei kannattanut kerätä. Ja kuitenkin on kylän oman pojan onnistunut saada talteen varsin paljon arvokasta kansatieteellistä ainehistoa. Lönnrot ymmärsi aivan oikein, että tilapäinen kerääjä ei voi yhtä syvälle sukeltaa menneisiin käsityskantoihin — hän kun on paikkakunnalla outo eikä läheskään aina voi herättää niin suurta luottamusta, että tietäjät hänelle ilmaisisivat syvimmit syntynsä.

I. Marttinen on käyttänyt hyvin leiviskäänsä kotiseutunsa hyväksi. Että hän monella tavoin on aikansa herättämä ja olosuhteitten lapsi, ei vähennä hänen ansioitaan. Luonto laulajan tekevi. Synnynnäinen taipumus on varmaan häntä ohjannut työmaalleen. Itse hän on kerran lausunut: »Muistan ajan, v. 1885—7, jolloin ensimmäisen runokokoelmani Suomen Kirj. Seuralle lähetin. Ja kun Seura tuosta minulle myönsi 50 mk:n arvoisen kirjapalkinnon, tunsin iloa niin suurta, että vain harvoin eläessäni olen semmoista tuntenut. Pieni on korteni, jonka kansantietojen keräystyöhön olen jaksanut kantaa, mutta koko elämäni taipalen on harrastukseni asian eteen säilynyt. Vielä nytkin (v. 1915), vaikka toimeni vaatisi kaiken vähän tarmoni, on muistikirja paikallaan kansan muinaistietojen keräystä varten.»

Kuten näkyy, ei M. itse pidä suurina ansioitansa kansanrunouden kerääjänä, mutta tämän alan tutkija ei voi olla toteamatta, että Vuokkiniemen seudun kansantietouden aineksiin olisi jäänyt tuntuva aukko ilman hänen työtänsä.

Edellä puheena ollutta Lönnrotin ohjelmaa ei ole kyetty varsinaisesti toteuttamaan, mutta onpa kohonnut Väinölän ahoilta mies, joka on kyennyt Vienan runon tärkeän jälkikorjuun suorittamaan.